

УДК 339.97

Сіденко В.Р.*

ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

Процес розвитку світового господарства органічно пов'язаний з процесами його структурного ускладнення, диференціації й одночасно інтеграції, забезпечення балансу між глобальним поділом праці та її кооперацією, між відносинами глобальної конкуренції та глобальної взаємодії на різних щаблях. Глобальна криза 2008–2009 років довела, що у сьогоdnішньому взаємопов'язаному світі не може бути ефективної відповіді на ключові виклики без належної співпраці та координації зусиль різних держав світу та без впровадження тією чи іншою мірою спільних підходів, що їх мають здійснювати глобально діючі інститути регулювання.

Важливість інститутів глобального управління (global governance) у сучасному світі зумовлена можливістю отримати через них низку важливих переваг.

По-перше, формулювання глобальних принципів політики відображає процес вивчення та обміну досвідом різних країн світу у сфері макроекономічного регулювання, антикризових заходів та структурних реформ, дозволяє уникати неправильних і навіть небезпечних рішень та скоріше та правильніше застосовувати дієві позитивні заходи економічної політики.

По-друге, реалізація спільних принципів дозволяє досягати синергетичного ефекту, коли зусилля багатьох держав, вжиті скоординовано, синхронно, взаємно посилюють відповідні заходи національної політики.

По-третє, вжиття спільних заходів дозволяє мінімізувати витрати на проведення макроекономічної політики за рахунок оптимального розподілу фінансових та нефінансових навантажень, можливості своєчасного залучення зовнішніх джерел допомоги.

Складність структури сучасної світової економіки, її неоднорідність, наявність нерідко протилежних національних, регіональних та локальних інтересів роблять процес узгодження та формулювання спільних глобальних принципів політики надзвичайно складним і далеким від формату якогось закінченого та однозначного набору політичних догматів (на кшталт сумнозвісного Вашингтонського консенсусу). Станом на сьогодні це скоріше певний простір узгоджених рішень стосовно економічної політики, який формується в рамках різних глобальних форумів та універсальних міжнародних організацій. Найбільше значення при цьому мають такі глобальні регулюючі структури, як «Група 20», «Група 8» (в її різних розширених варіаціях), Організація Об'єднаних Націй, а також Міжнародний валютний фонд, Всесвітній банк, Форум фінансової стабільності (перетворений на Раду фінансової стабільності).

У результаті становлення все нових глобальних інститутів регулювання структура світової економіки набуває рис багаторівневості та взаємозалежності (табл. 1).

У той же час є всі підстави вважати, що національний рівень регулювання продовжує і в умовах сучасного етапу глобалізації залишатися головним у процесі структуроут-

* д.е.н., член-кореспондент НАНУ, головний науковий співробітник, Інститут економіки та прогнозування НАН України

ворення, оскільки саме на ньому здійснюється найбільш комплексне і широке за своїм охопленням регулювання максимально диверсифікованим макроекономічним інструментарієм, тоді як інструментарій глобального і міжнародного регіонального рівня поки що не має всеосяжного характеру, а має частковий договірний характер. Рішення, що приймаються на глобальному і регіональному міжнародному рівнях, навіть у разі наднаціональних органів регіональних інтеграційних об'єднань, мають похідний характер, оскільки здебільшого формуються органами, що складаються з представників суверенних національних держав.

Таблиця 1

Структурні рівні системи глобального управління світовою економікою

Рівень	Основні суб'єкти даного рівня	Основні функції структуроутворення
Глобальний	ГНК глобальні міжурядові економічні організації глобальні неурядові організації та професійні співтовариства	Забезпечення формування і функціонування глобальних галузей (секторів) економіки; формування і підтримка глобальної інфраструктури; формування глобальних регулюючих правил і нормативів, що полегшують існування глобальних структур; контроль за ходом процесу глобалізації і розподілом вигод від нього
Міжнародний регіональний (регіональні інтеграційні об'єднання)	Міжнародні торгові блоки і регіональні інтеграційні об'єднання; регіональні міжнародні економічні організації та професійні співтовариства	Формування умов для утворення міжнародних регіональних виробничих систем і кластерів; формування і підтримка спільної регіональної інфраструктури; формування спільних регіональних регулюючих правил і нормативів, що полегшують регіональну економічну інтеграцію; погодження структурної політики в рамках регіональних інтеграційних об'єднань
Національний	Держави Національні недержавні установи та співтовариства, наділені законом регулюючими функціями у сфері свої компетенції	Формування цілісних економічних комплексів національного рівня і забезпечення загальнонаціональної структурної збалансованості економіки; проведення загальнонаціональної структурної політики через інструменти інвестиційної, науково-технічної, промислової, аграрної і ін. видів політики; формування конкурентоспроможних кластерів загальнонаціонального масштабу; підтримка єдиних правил конкуренції на внутрішньому ринку, що сприяє ринковій селекції найбільш конкурентоздатних суб'єктів економічної діяльності

Найбільш складними в ієрархічній структурі світового господарства є взаємовідносини національних держав і ТНК. Останні, на відміну від міжнародних регулюючих організацій і об'єднань, досить автономні в своїй поведінці. При цьому реальна влада ТНК спирається далеко не лише на транснаціоналізовану власність. Вона покоїться і на широко розгалуженій системі міжфірмових взаємин, глобальних корпоративних альянсів, що дозволяють здійснювати в міжнародному (глобальному) масштабі координацію і контроль за господарськими операціями усередині географічно розосереджених міжнародних виробничих систем. Остання обставина практично не уловлюється офіційною статистикою, що приводить до істотної недооцінки реальної потужності ТНК.

Особливо інтенсивний характер процес формування системи глобального регулювання набув у результаті глобальної кризи 2008–2009 років. Вона призвела до висунення на перший план нової глобальної структури – «Групи 20» провідних держав світу, яка стала основним форумом не лише з розробки глобальних антикризових заходів, але й в аспекті формування нової глобальної регулюючої архітектури. Ще Вашингтонський саміт «двадцятки» 14–15 листопада 2008 р. прийняв Декларацію стосовно фінансових ринків та світової економіки¹, яка визначила п'ять спільних принципів реформування фінансових ринків, що охоплювали:

- підсилення прозорості та підзвітності;

- підвищення рівня розумного регулювання ринків, включаючи питання протидії циклічності, дії механізмів оцінки, кредитування, банківського капіталу, винагороди керівництву компаній та практики резервування, пруденційного нагляду, управління ризиками;

- сприяння цілісності фінансових ринків, у т.ч. в аспекті запобігання нелегальним ринковим маніпуляціям, шахрайським діям та зловживанням, а також захисту проти незаконних фінансових ризиків, що виникають внаслідок дій «учасників, що не бажають співробітничати» (non-cooperative jurisdictions), під якими маються на увазі відповідні центри офшорного бізнесу, що не виконують міжнародних фінансових стандартів стосовно банківської таємниці та прозорості операцій;

- підсилення міжнародного співробітництва, включаючи посилення координації дій та кооперації між національними регуляторними органами в усіх сегментах фінансових ринків;

- реформування міжнародних фінансових інституцій з метою, щоб вони більш адекватно відображали зміну економічної ваги держав у світовій економіці і, тим самим, підвищували свою легітимність та ефективність.

Вашингтонський саміт «Групи 20» 2 квітня 2009 р. ухвалив «Глобальний план відновлення та реформ»², лейтмотивом якого став наголос на необхідності «відкритої світової економіки, що базується на ринкових принципах, ефективному регулюванні та сильних глобальних інститутах». Були закладені основи скоординованої макроекономічної політики з метою спільного здійснення антикризових заходів.

У цьому контексті було передбачено будувати більш потужні, глобально узгоджені рамки нагляду та регулювання для фінансового сектора; встановлення в цій сфері міжнародно погоджених стандартів високого рівня, зокрема, з метою зменшення простору для т.зв. «регуляторного арбітражу» – використання розбіжностей у стандартах фінансового регулювання задля отримання легких прибутків. Саме це завдання було покладене на

¹ Declaration of the Summit on Financial Markets and the World Economy. Washington, 14–15 November 2008. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/11/20081115-1.html>.

² G 20 London Summit. Global plan for recovery and reform. –

<http://www.londonsummit.gov.uk/resources/en/news/15766232/communique-020409>

знов створену установу – Раду фінансової стабільності – РФС (Financial Stability Board – FSB), яка стала наступником Форуму фінансової стабільності (ФФС). На РФС покладене завдання співробітничати з МВФ у справі утворення системи раннього попередження про макроекономічні та фінансові ризики та розробляти заходи з їх попередження. Мова йде, зокрема, про:

- розширення регулювання та нагляду за всіма системно важливими фінансовими інститутами, інструментами та ринками, із поширенням на діяльність системно важливих хедж-фондів;
- ухвалення та реалізацію нових жорстких принципів стосовно заробітних плат та винагород, а також підтримка корпоративної соціальної відповідальності всіх фірм;
- запобігання надмірному кредитуванню; створення буферних ресурсних запасів в часи сприятливої кон'юнктури;
- розроблення єдиного набору високоякісних глобальних стандартів бухгалтерського обліку;
- розширення регуляторного нагляду та реєстрації рейтингових кредитних агенцій з метою забезпечення їх відповідності міжнародному кодексу добросовісної ділової практики і убезпечення від неприйняттого конфлікту інтересів.

Особливого наголосу заслуговує у цьому контексті мета боротьби з некооперативними юрисдикціями, тобто тими державами та територіями, які не бажають співробітничати у протидії незаконним фінансовим операціям та ухиленню від податків. Робота в цьому напрямі організовується насамперед ОЕСР відповідно до принципів обміну інформацією для податкових цілей, ухвалених міністрами фінансів «Групи 20» у Берліні ще в 2004 р. та Комітетом експертів ООН з питань міжнародного співробітництва у податкових справах у жовтні 2008 р. З цією метою утворено Глобальний форум ОЕСР з питань прозорості та обміну інформацією (OECD Global Forum on Transparency and Exchange of Information).

Однією з найважливіших позицій Глобального плану «двадцятки» може вважатися визнання бажаності «нового глобального консенсусу відносно ключових цінностей та принципів, що сприяють сталій економічній діяльності». Мова йде про вироблення замість неоліберального Вашингтонського консенсусу або навіть його модернізованої версії – пост-Вашингтонського консенсусу нової хартії про сталу економічну діяльність, спрямованої на забезпечення стабільного, соціально збалансованого та усталеного розвитку глобальної економіки.

Слід наголосити на тому, що принципи глобального управління, що їх формулює «Група 20», зовсім не є монополією цієї структури. По суті, мова йде про функціонування й розвиток досить розгалуженої глобальної мережі інститутів, які у своїй сукупності і взаємодії ведуть до утворення й розвитку якісно нового рівня регулювання в глобальному співтоваристві.

У сфері фінансової політики акцент при цьому ставиться на розширення регулювання та нагляду за всіма системно важливими фінансовими інститутами, інструментами та ринками, запобіганні незаконним і тіншовим фінансовим операціям. Незаперечно велике значення мають у цьому контексті, окрім вищезазначеного Глобального форуму ОЕСР, механізм Конвенції ООН проти корупції (United Nations Convention against Corruption), а також ініціатива Всесвітнього банку та ООН стосовно повернення вкрадених активів (World Bank - UN Stolen Asset Recovery (StAR) Initiative).

У сфері політики праці та соціальної політики домінуючою тенденцією є посилення відповідності принципам Міжнародної організації праці (МОП) щодо Порядку денного

достойної праці МОП (ILO Decent Work Agenda) та резолюції МОП «Вихід з кризи: глобальний пакт щодо зайнятості» («Recovering from the crisis: A Global Jobs Pact»). Паралельно з цим зростаючого значення набувають добровільні стандарти корпоративної соціальної відповідальності, розроблені в рамках МОП, ОЕСР та Глобального договору ООН (UN Global Compact), прийняття яких стає ознакою цивілізованої бізнес-етики будь-якої транснаціонально діючої компанії.

У сфері довгострокової політики розвитку імперативом стає перегляд концепцій та програм довгострокового розвитку з метою їх максимального наближення до концепції «зеленого відновлення». Це передбачає: пріоритетне бюджетне фінансування як заходів з радикального підвищення енергоефективності, так і заходів щодо боротьби з кліматичним змінами; відповідні пакети стимулів щодо сфери наукових досліджень, підприємництва, розвитку людського капіталу, впровадження екологічно безпечних технологій на основі відповідних «технологічних дорожніх карт»; здійснення належних інвестицій в інфраструктуру, повну лібералізацію імпорту товарів та послуг екологічного спрямування; впровадження нових, більш жорстких регулятивних заходів (стандартів, екологічних вимог), передусім стосовно впливу на зміни клімату.

У контексті створення якнайкращих зовнішніх передумов для опанування моделі «зеленого відновлення» та екологічно безпечного розвитку ключове значення має співробітництво в рамках «міжнародної платформи для розробки технологій з низькими викидами вуглецю» Міжнародного енергетичного агентства, Міжнародного партнерства для співробітництва у сфері енергоефективності (International Partnership for Energy Efficiency Cooperation), Міжнародного агентства з питань відновлювальних джерел енергії (International Renewable Energy Agency), Глобального біоенергетичного партнерства (Global Bioenergy Partnership). Для стимулювання еволюції політики в зазначеному напрямі створені та діють нові глобальні установи: Інструмент фінансування глобального довкілля (Global Environment Facility – GEF), Фонд стратегічних вкладень для запобігання кліматичним змінам (Strategic Climate Fund), Фонд розвитку чистих технологій (Clean Technology Fund).

У сфері політики розвитку сільського господарства розвивається Глобальне партнерство для сільського господарства та продовольчої безпеки (Global Partnership for Agriculture and Food Security).

В цілому нові принципи глобальної антикризової політики, які сформувалися в період 2008–2009 років та розвинені в наступні роки в рамках форумів «Групи 20», «Групи 8», ООН, міжнародних фінансових інституцій, МОП та інших глобальних інституцій, утворюють досить складний комплекс заходів системного характеру, які мають взаємоповнюючу дію: вони охоплюють коротко-, середньо- та довгострокові горизонти політики і зосереджені як в фінансовому секторі, так і в більш широкому економічному і навіть не-економічному просторі.

Станом на сьогодні Україна є далекою від відповідності вищезазначеним глобальним принципам та тенденціям розвитку системи глобального управління. Це особливо стосується таких компонентів, як законність та прозорість фінансових операцій; керованість фінансових ринків та міжнародних фінансових операцій; норми ділової етики, що враховують соціальну відповідальність компаній; забезпечення екологічно безпечного розвитку та ефективного енергоспоживання. В усіх цих компонентах Україна поки що істотно відрізняється від міжнародних стандартів у гірший бік. Більше того, фактично в країні сьогодні не ведеться на постійній основі системної роботи щодо комплексного врахування вказаних глобальних принципів в економічній політиці. Ці недоліки системного характеру мають бути якнайшвидше виправлені, якщо країна сподівається бути впливовим

гравцем на полі світової економіки XXI століття, а не знаходиться на його периферії – у колі маргінальних країн.